

*Фенюк Л. Б.,
асистентка кафедри французької філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

*Луцик Н. М.,
асистентка кафедри французької філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

*Воронько Г. М.,
асистентка кафедри французької філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ АРХЕТИПУ САМОСТІ У ПОВІСТІ-КАЗЦІ «ГОБІТ, АБО ТУДИ І ЗВІДТИ» ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА

Анотація. У статті з'ясовується значення архетипних конститuentів для художнього світу творів Дж. Р. Р. Толкіна. Світ Толкіна, в якому наявні ознаки міфу, легенд, фольклорних і літературних казок, виростає з інтегральних першоджерел людської сутності й архетипних сюжетів та образів, які є основою світової культури. Основою міфологічного принципу Дж. Р. Р. Толкіна під час створення його міфічного всесвіту вважаємо авторське твердження, що міф найповніше реалізується у вільному середовищі уяви митця і є процесом самотворення за допомогою історії, географії, певних соціально-побутових реалій, мовної різноманітності.

Об'єктом дослідження є повість-казка «Гобіт, або Туди і звідти», у якій архетип Самість знаходить своє вираження через емоційне, філософське та лексично-семантичне наповнення тексту. **Метою статті** є дослідження художньої репрезентації архетипу Самості, що стає опосередкованою проекцією подорожі та героїчних пошуків головного героя. **Теоретико-методологічну базу розвідки** складають ідеї архетипної критики в таких її варіантах, як аналітична психологія К.-Г. Юнга та міфокритичні підходи Н. Фрая та М. Еліаде.

Поряд з низкою архетипів, які явно чи опосередковано проступають у повісті-казці «Гобіт, або Туди і звідти», що стала своєрідним прологом до низки наступних творів Толкіна, нашу увагу привернув архетип Самості. Готовність Більбо поринути у лоно неусвідомленого, що охоплює його, взаємодія гобіта з неусвідомленими процесами власної психіки є запорукою того, що пізніше він зможе отримати контроль над ними. Своєрідний психологічний сюжет повісті-казки «Гобіт, або Туди і звідти» на смислового рівні увиразнюється як шлях психологічної інтеграції архетипу Самості та стає опосередкованою проекцією героїчних пошуків, що уможлиблює інтеракцію між власним Его особистості та прихованими аспектами психіки. З'ясовано, що подорож Більбо у юнгівському прочитанні є шляхом героя до набуття Самості через індивідуацію. Подолавши шлях індивідуації, Більбо частково позбувається власної соціальної маски та зменшує вплив на його психіку Аніми (протилежності чи доповнення особистості). В такий спосіб реалізується трансцендентальна функція психіки, яка полягає в об'єднанні протилежностей.

Ключові слова: архетип, Самість, повість-казка, подорож, сюжет, образ, Дж. Р. Р. Толкін.

Постановка проблеми. Джон Роналд Руел Толкін є одним із найвпливовіших міфотворців ХХ століття. Він творив у той час, коли відроджувалося зацікавлення міфом як першоосновою художньої літератури. За визначенням творця архетипної критики Н. Фрая, ідею літератури можна тлумачити як перетворення міфу, відображення давніх міфічних уявлень за допомогою своєрідних форм поетичного переосмислення, зокрема, через символ: «Світ міфічної уяви звичайно представлений в релігії як Небеса чи Рай і є поняттям апокаліптичним, світ абсолютних метафор, у якому все є потенційним стосовно решти явищ, так ніби всі ці явища відбуваються всередині неподільного організму» [1]. Неусвідомлене прагнення до міфотворчості, бажання бути безпосередньо включеним у процеси буттєтворчості, прилучитися до містичного, цілого й вічного, формує своєрідну крипторелігійність сучасної людини й актуалізує прихований «досвід сакрального й, отже, пов'язане з ідеями існування, смислу й істини» [2]. Світ Толкіна, в якому наявні ознаки міфу, легенд, фольклорних і літературних казок, виростає з інтегральних першоджерел людської сутності й архетипних сюжетів та образів, що складають основу світової культури. На рівні сприйняття тексту у закрій архетипного прочитання, спільного як для адресата, так і для адресанта, відбувається процес упізнання та єднання і автора, і читача.

Аналіз досліджень та публікацій. Архетипи часто оприявнюються в літературі ХХ століття, яка вміщує в художнє тло складові життя та смерті шляхом переосмислення архаїчних форм, міфу, психологічних складових, етнокультурних джерел та ірраціонального підходу. Так, М. Еліаде переконаний, що міфи репрезентують собою парадигматичні моделі, адже в них утілено парадигми всіх видів людської діяльності [2]. К.-Г. Юнг зазначає, що архетипи – це своєрідні структури первісних образів колективної безсвідомої фантазії і категорії символічної думки [3]. У сучасних термінологічних словниках архетипами вважають стійкі мотиви, представлені «своєрідним модусом проявлення прадавніх взірців (абстрагованої від конкретної ситуації ідей) колективного несвідомого, що існують споконвічно і, передаючись із роду в рід, від покоління до покоління впродовж століть, мотивують вчинки та дії людей, позначаються на психічній структурі особистості» [4]. Архетипи визначають колективне несвідоме, наповнюють його новим змістом

та об'єктивуються в площині образів. Архетипи живуть у психічній структурі людини і «становлять культурні відповідники інстинктів, творять глибокий рівень несвідомого» [5].

Попри існування чималої кількості літературознавчих досліджень спадщини Дж. Р. Р. Толкіна (Х. Кінан [6], Т. О'Ніл [7], А. Петі [8], М. Хіллегас [9], О. Тихомирова [10], Н. Ситник [11] та ін.), художньо-естетична своєрідність та джерела витвореного ним міфосвіту у архетипному закрої залишаються значною мірою нез'ясованими. Особливу увагу у статті скеровано на значення архетипних конститuentів для художнього світу творів Толкіна. Теоретико-методологічну базу розвідки складають ідеї архетипної критики в таких її варіантах, як аналітична психологія К.-Г. Юнга [3] [12] та міфокритичні методи Н. Фрая [1] та М. Еліаде [2]. Об'єктом дослідження є повість-казка «Гобіт, або Туди і звідти», у якій архетип Самість знаходить своє вираження через емоційне, філософське та лексично-семантичне наповнення тексту. Метою статті є дослідження художньої репрезентації архетипу Самості, що стає опосередкованою проєкцією подорожі та героїчних пошуків головного героя.

Виклад матеріалу. «Гобіт, або Туди і звідти», «Володар перснів», «Чарівні казки» Дж. Р. Р. Толкіна стали невід'ємною частиною дитячої літератури та літератури загалом. Адже головні ідеї казок людина усвідомлює тільки в дорослому віці, бо казки є джерелом уяви й творіння: «*Man came into the world in the time of the Shadow of Morgoth and they fell swiftly under his dominion; for he sent his emissaries among them, and they listened to his evil and cunning words, and they worshipped the Darkness and yet feared it*» [13]. М. Гіллегас вважав, що літературні праці Толкіна, «це повернення до вічного стилю в літературі, на який перестали зважати з появою реалізму XIX ст., а зникати він почав ще в XVIII ст., коли роман витіснив такі одвічно домінуючі жанри, як епічний цикл і романтична повість» [9]. Сам письменник був переконаний, що міф найповніше реалізується у вільному середовищі уяви митця і є процесом самотворення за допомогою історії, географії, певних соціально-побутових реалій, мовної різноманітності, безперечно, теж уявних. Цю думку можна розглядати як основу міфологічного принципу Дж. Р. Р. Толкіна під час створення його міфічного всесвіту – Арди, який з'являється в багатьох романах, казках, сагах, оповіданнях, есе, листах та римованій поезії. Події багатовікової історії Арди, яку відтворює письменник, належать до уявного континенту Середзем'я – семантичного центру перетину міфологічних систем Півночі та Заходу Європи з міфологією Толкіна. Існує чимало ідей щодо виникнення понять, які запровадив Толкін. Вони стали алегорією на сучасну епоху або втечею Толкіна від жахів обох світових воєн на територію уяви та свідомості. Побутовує також думка, що професор створив свою надзвичайну реальність для впровадження «новонародженої» ельфійської мови, яку він створив, у всіх її різновидах і з усіма діалектами [14].

Загальновідомою серед європейських філологів є думка, що Толкін як викладач англосаксонської мови та літератури, а також давньоісландської мови та скандинавської літератури, поклав собі за ціль підсумувати усі західноєвропейські міфології, висвітлити схожі моменти й показати універсальні людські цінності. Для письменника, натомість, його робота не була ані алегорією, ані науковим дослідженням окремих загальних законів міфу як жанру. Він переконував, що вона почалась із «чарівної казки» для його дітей аж до самоусвідомлення влас-

ної природи («*I am a hobbit myself*» [13]) та духу його народу («*Hobbits are an unobtrusive but very ancient people, more numerous formerly than they are today; for they love peace and quiet and good tilled earth: a well-ordered and well-farmed countryside was their favourite haunt. They do not and did not understand or like machines more complicated than a forge-bellows, a water-mill, or a hand-loom, though they were skilful with tools*» [13]).

Поряд з низкою архетипів, які явно чи опосередковано поступають у повісті-казці «Гобіт, або Туди і звідти», що стала своєрідним прологом до низки наступних творів Толкіна, нашу увагу привернув архетип Самості. Уперше поняття архетипу ввів швейцарський психолог К.-Г. Юнг, який вважав, що «це вродженні психічні структури, зосереджені в глибинах «колективного несвідомого», які закладають підвалини як специфічно національної, так і загальнолюдської символіки» [3]. Н. Фрай пропонує дослідження архетипів винятково через світ міфів як «мистецтва безумовної метафоричної ідентичності» [1], тобто уподібнює архетип до мотивів і образів, похідних від міфів і ритуалів. Дослідження когнітивної семантики Дж. Лакоффа уводять поняття «когнітивного позасвідомого» як властивості людської психіки формувати передконцептуальні структури думки шляхом гештальтного сприйняття предметів і явищ об'єктивної реальності через тілесну, чуттєво-наочну й сенсорно-моторну взаємодію людини з оточуючим світом [15]. У нашому дослідженні покладаємося на літературознавчу природу поняття «архетип», коли увиразнено «ідею, персонаж, акцію, об'єкт, випадок, що охоплює найбільш суттєві риси, які є первісними, загальними, універсальними і виявляються критиками шляхом зіставного аналізу з міфами і ритуалами» [16].

Неоднозначно тлумачить світова філософська та літературно-критична думка архетип Самість. Його першим наважується визначити К.-Г. Юнг, визначаючи центром людської психіки. Саме через нього стає можливим заглиблення у «колективне несвідоме», що має безпосереднє відношення до процесу творчості, в першу чергу літературної [12]. На думку Н. Фрая, «творчий процес – це процес одухотворення архетипів, їхне розгортання та пластичне оформлення. Таке художнє розгортання архетипів дає змогу охарактеризувати епоху, в якій народжується твір мистецтва, і дух часу, на формування якого і впливає мистецтво, оскільки забезпечує його тими фігурами, символами та образами, яких він потребує» [1].

У «Гобіті, або Туди і звідти» йдеться про пригоди Більбо, гобіта, який мешкає у Ширі, аграрній землі у південно-західній частині Середзем'я. Пригоди починаються під час подорожі гномів, Більбо та мага Гандальфа до Самітної гори з метою повернути її у свої володіння, до гори, яку свого часу відвоював у гномів дракон Смауг. Вечір у гостинного Більбо перед початком подорожі, здається абсолютно традиційним: вечерея, розмови, прибирання. Перший момент «захоплюючої дивини» або «зачарування» настає дещо пізніше, коли мандрювання уже розпочались. Тут оприявнюється індивідуалізація, тобто у певному ескапізмі відбувається подорож головного героя до самого-себе» [11]. Як відомо, подорож і подвиги героя є процесом індивідуалізації, тобто становленням і розвитком особистості, досягнення нею повноти й цілісності буття. К.-Г. Юнг вважає, що у процесі індивідуалізації свідомість безперервно розширюється, посилюються її функції та можливостей [12]. Усвідомлена особистість (ego) є активним, діяльним суб'єктом, тобто головним персонажем міфу або казки.

У дзеркалі юнгівського вчення сюжетна лінія головного героя постає як шлях індивідуації, адже Більбо – це звичайний пересічний гобіт, який, незважаючи на вплив своєї скандально відомої матері, залишався консерватором і остерігався пригод у будь-якому вигляді. Але саме йому випадає пережити одну з найнебезпечніших пригод – подорож у глибини власної психіки, куди він вирушає на 50-му році життя. К.-Г. Юнг уважав, що «в ході індивідуації розвивається символіка, яка коріннями веде до фольклорних, гностичних, алхімічних та інших містичних та шаманських уявлень» [3]. Залишивши Рівендел, «*Last Homely House*» [17], мандрівники рушають у свою небезпечну подорож: «*There seemed to be no trees and no valleys and no hills to break the ground in front of them, only one vast slope going slowly up and up to meet the feet of the nearest mountain, a wide land the colour of heather and crumbling rock, with patches and slashes of grass-green and moss-green showing where water might be*» [17]. Наближення змін у психіці ознаменовується певними передвісниками для мандрівників, про що було відомо Гандальфу: «*He knew that something unexpected might happen, and he hardly dared to hope that they would pass without fearful adventure over those great tall mountains with lonely peaks and valleys where no king ruled*» [17]. Таким передвісником для мандрівників є гроза або «*a thunder-battle*» в горах, коли «*storms come from East and West and make war*», і коли «*the lightning splinters on the peaks, and rocks shiver, and great crashes split the air and go rolling and tumbling into every cave and hollow; and the darkness is filled with overwhelming noise and sudden light*» [17]. Більбо вже встиг не один раз пожалкувати про власне рішення покинути рідну домівку, та ще й серед прекрасного літа. Останнє, чого б йому бажалось у цей момент, – це подорожі у глибини власного неусвідомленого та зустрічі з демонами, що перебувають там. Але тринадцять гномів та маг, які постійно знаходяться поряд, не залишають йому шансів на відступ.

Сходження униз дослідники пояснюють як символ «спрямування уваги та енергії в несвідоме» [3], де і опиняється Більбо, тікаючи від гоблінів: «*The tunnel seemed to have no end. All he knew was that it was still going down pretty steadily and keeping in the same direction in spite of a twist and a turn or two. There were passages leading off to the side every now and then, as he knew by the glimmer of his sword, or could feel with his hand on the wall*» [17]. В абсолютній темряві, у повній самотності, переляканий та виснажений, він раптом знаходить Перстень. Симетрично збалансований Перстень уособлює єдність усіх протилежностей та характеризує Самість після її реалізації. Прикметно, що перстень виготовлений із золота, яке у філософії алхімії уособлює незнищенність. Свого часу К.-Г. Юнг вивчав складну систему образів середньовічної алхімії та теологію християнського гностицизму. Він уважав, що джерела їхньої символіки, у якій відображена важливість балансу, протиставлення та компенсації, є психологічно більш конвенційними, ніж обмежена образність протестантизму зокрема та західного християнства взагалі [3]. Форма Персня у повісті-казці Толкіна є досить красномовною та не залишає сумнівів щодо його призначення. Доля Персня викарбувана на ньому вогненними літерами. Т. О'Ніл коментує ці події так: «Уявіть, як ви блукаєте у темряві власного несвідомого, вагаючись, у якому напрямку рухатись далі. Ваші зусилля спрямовуються вами, <...> вашим Его-комплексом. Але Его є свідомим, яке крокує незнайомими шляхами.

Тепер ви тільки можете здогадуватись, завдяки знакам у снах та видіннях, про присутність іншого у вашому естві – забутого, проігнорованого, рефлексивно відштовхнутого, далеко схованого від денного світла. Це ви і не ви, ніхто і кожен, ваш постійний супутник на туманному шляху» [7].

Свого супутника, Голума, Більбо зустрічає «*by the dark water*» [17]. Автор не пояснює походження Голума у «Гобіті». За К.-Г. Юнгом, Тінь є психологічним двійником Персона. Уособлюючи підсвідомість, вона становить собою життєву частину існування людини, несвідому протилежність того, що індивід настійно утверджує у своїй свідомості. Це єдність усіх особистісних психічних елементів, яка зазвичай не допускається до життєвця внаслідок її несумісності зі свідомо обраним індивідом образом самого себе. Відносно свідомості Тінь виконує компенсаторну функцію. Відтак, переживання даного архетипу може призвести як до позитивних, так і до негативних наслідків [3]. Оскільки Голум уособлює загноєні аспекти психіки самого Більбо, він може розглядатись як його індивідуальна Тінь: «*He was Gollum – as dark as darkness, except for two big round pale eyes in his thin face. He had a little boat, and he rowed about quite on the lake; for lake it was, wide and deep and deadly cold*» [17]. Глибока вода зазвичай асоціюється із неусвідомленим, із знаннями та мудрістю.

Більбо з самого початку своєї подорожі був активним учасником усіх подій: він «сам був там дійовою особою» [11], що дозволяє йому, як констатує К.-Г. Юнг, стати господарем у процесі «зв'язного ряду метаморфоз, спрямованого на досягнення *Mittelpunkt* особистості» [3]. Крім того, за Юнгом, власна активна участь індивіда у процесі зумовлює елімінацію персоналізованих фігур Аніми та Анімуса, які відтепер набувають функції співвідношення між свідомим та несвідомим. Долаючи останні милі виснажливого шляху, Більбо відчуває, як «туківська половинка в ньому дуже вже натомилася», а це свідчить про те, що таким чином у психіці гобіта замовкає Беладонна, архетипна реалізація Аніми, яка успішно справилась із своєю функцією» [11]. У «Гобіті, або Туди і звідти» як свідоме, так і несвідоме є досить демінутивними, а інколи навіть комічними: Більбо часто виглядає не настільки переляканим, як спантеленим; змії Смауг, який мав би бути вкрай небезпечним для маленьких мандрівників, постає просто як пересічна небезпека, уникнути якої вдається спритним гномам та гобіту; сивий Гандальф зображений лише як старий мандрівник, який боїться виглядати смішним. Мандри Більбо у юнгівському прочитанні можливо тлумачити як подорож у глибини власного та колективного несвідомого.

Висновки. Отже, мандри Більбо є шляхом героя до набуття Самості шляхом індивідуації. Готовність головного героя поринути у нетрі несвідомого, що охоплює його, взаємодія гобіта з неконтрольованими процесами власної психіки є запорукою того, що пізніше він зможе їх опанувати. Активній участі індивіда у процесі індивідуації передують, за К.-Г. Юнгом, активізація архетипу Аніми (образ матері Більбо, Беладонни Тук), що уможливує інтеракцію між власним Его Більбо та пригноєними аспектами його психіки, уособлені Тінню (спуск Більбо у підземелля Самітної гори). Подолавши шлях індивідуації, герой частково позбувається власної соціальної маски, Персона, та елімінує вплив на його психіку Аніми. Таким чином реалізується трансцендентальна функція психіки, яка полягає в об'єднанні протилежностей.

Подорож гобіта безповоротно змінює його особистість, про що свідчать слова Гандальфа, сказані на прощання: «*My dear Bilbo, something is the matter with you! You are not the hobbit that you were*» [17]. Відтак, своєрідний психологічний сюжет повісті-казки «Гобіт, або Туди і звідти» на смислового рівні увиразнюється як шлях психологічної інтеграції головного героя з архетипом Самості. Проекція архетипу Самості є суміжною з міфологією героїчних пошуків.

Література:

1. Frye N. *Anatomy of Criticism. Four Essays*. New York, 1967. 168 p.
2. Eliade M. *Myth and Reality*. New York: Harper & Row, 1968. 212 p.
3. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме / пер. з нім. К. Котюк. Львів: Астролябія, 2018. 608 с.
4. Літературознавча енциклопедія: у 2-х т. Т. 1 / [автор-укладач Ковалів Ю. І.]. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
5. Dudek Z. W. *Psychologia literatury. Zaprośzenie do interpretacji*. Warszawa: Wydawnictwo Psychologii i Kultury, 1999. 266 s.
6. Keenan H. T. *The Appeal of The Lord of the Rings: A Struggle for Life. Tolkien and the Critics: Essays on J. R. R. Tolkien's The Lord of the Rings* / ed. by Neil D. Isaacs & Rose A. Zimbardo. Notre Dame, Ind.: University of Notre Dame Press, 1968. PP. 62–80.
7. O'Neill T. R. *The Individuated Hobbit: Jung, Tolkien and the Archetypes of Middle-earth*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1979. 200 p.
8. Petty A. C. *One Ring to Rule Them All: Tolkien's Mythology*. Alabama: The University of Alabama Press, 1979. 122 p.
9. Hillegas M. R. *Shadows of imagination: The fantasies of C. S. Lewis, J. R. R. Tolkien and Ch. Williams*. Illinois: Southern Illinois University Press, 1979. 190 p.
10. Тихомирова О. В. Міфічний квест у літературній спадщині Дж. Р. Р. Толкіна: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.04 / Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2003. 20 с.
11. Ситник Н. В. Мотив гармонії як проекція психологічного архетипу Самості у повісті-казці Дж. Р. Р. Толкіна «Гобіт, або Мандрівка за Імлисті гори». *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки*. 2007. Вип. 14. Т. 1. С. 289–299.
12. Юнг К. Г. *Авіон: Нариси щодо символіки самості* / пер. з нім. К. Котюк. Львів: Астролябія, 2019. 432 с.
13. Tolkien J. R. R. *The Lord of the Rings*. New York: Harper Collins, 1999. 1148 p.
14. Бурмістрова В. Літературні джерела авторського міфу Дж. Р. Р. Толкіна в епічному циклі «Сильмариліон». *Іноземна філологія*. 2007. Вип. 119 (2). С. 103–110.
15. Lakoff G. *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal About the Mind*. Chicago: *The University of Chicago Press*, 1987. 614 p.
16. Літературознавчий словник-довідник / [ред. Р. Т. Громяк, Ю. І. Ковалів та ін.]. Київ: Академія, 1997. 752 с.
17. Tolkien J. R. R. *The Hobbit, or There and Back Again*. New York: Harper Collins, 2011. 271 p.

Feniuk L., Lutsyk N., Voronko H. Representation of the archetype of the Self in the fantasy novel “The Hobbit, or There and Back Again” of J. R. R. Tolkien

Summary. The article examines the theoretical issues of the functioning of the archetype of the Self in the fantasy novel «The Hobbit, or There and Back Again» of J. R. R. Tolkien. A special attention in the article is paid to the significance of archetypal constituents for the artistic world of Tolkien's works. The world of Tolkien, in which there are signs of myth, legends, folklore and literary tales, grows out of the integral primal sources of the human self and archetypal plots and characters that are the basis of world culture. The basis of the mythological principle of J. R. R. Tolkien during the creation of his mythical universe is the author's statement that the myth is most fully realized in the free environment of the artist's imagination and is a process of self-creation with the help of history, geography, certain social and everyday realities, linguistic diversity. The following research is connected to the fantasy novel «The Hobbit, or There and Back Again», in which the archetype of the Self finds its expression through the emotional, philosophical, and lexical-semantic content of the text. The aim of the work is to explore the artistic representation of the archetype of the Self, which becomes a mediated projection of the journey and heroic quest of the main character in the fantasy novel «The Hobbit, or There and Back Again» of J. R. R. Tolkien. The theoretical-methodological base of the article consists of the ideas of archetypal criticism in its variants, such as the analytical psychology of C.G. Jung and the mythocritical methods of N. Frye and M. Eliade.

Along with a number of archetypes that appear explicitly or indirectly in the fantasy novel «The Hobbit, or There and Back Again», which became a kind of prologue to a number of subsequent works of Tolkien, the archetype of the Self attracted our attention. Bilbo's willingness to plunge into the womb of the unconscious that embraces him, the hobbit's interaction with the unconscious processes of his own psyche, is a guarantee that he will be able to gain control over them later. The unique psychological plot of the fantasy novel «The Hobbit, or There and Back Again» is expressed at a certain conceptual level as a way of psychological integration of the archetype of the Self, and becomes a mediated projection of heroic searches, which enables the interaction between the Ego and the repressed aspects of his psyche. It is found that Bilbo's journey in the Jungian reading is the hero's path to the acquisition of the Self, the path to harmony, or the path to individuation. Having overcome the path of individuation, Bilbo partially gets rid of his own social mask and reduces the influence of the Anima (the opposite or complement of the personality) on his psyche. In this way, the transcendental function of the psyche, which consists in uniting opposites, is realized.

Key words: archetype, the Self, fantasy novel, journey, plot, character, J. R. R. Tolkien.